

**Bulgarian
Numismatic
Journal**

ЗА ЕДНА НАХОДКА С ИМИТАЦИИ НА СРЕБЪРНИ МОНЕТИ ОТ АЛЕКСАНДРОВ ТИП

**СТАВРИ ТОПАЛОВ,
ВЪРБИН ВЪРБАНОВ**

ON A FIND OF ALEXANDER-TYPE SILVER
IMITATION COINS

STAVRI TOPALOV,
VARBIN VARBANOV

DOI: 10.5281/zenodo.15502407

This work is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>.

<https://bulgnj.com>
ISSN: 2815-4827

За една находка с имитации на сребърни монети от Александров тип

инж. Ставри ТОПАЛОВ

stavri.topalov@gmail.com

Върбин ВЪРБАНОВ

НАИМ-БАН, София/РИМ-Русе
ramonearhaeology@abv.bg
ORCID: 0009-0008-9516-7300

ON A FIND OF ALEXANDER-TYPE SILVER IMITATION COINS

Stavri TOPALOV

stavri.topalov@gmail.com

Varbin VARBANOV

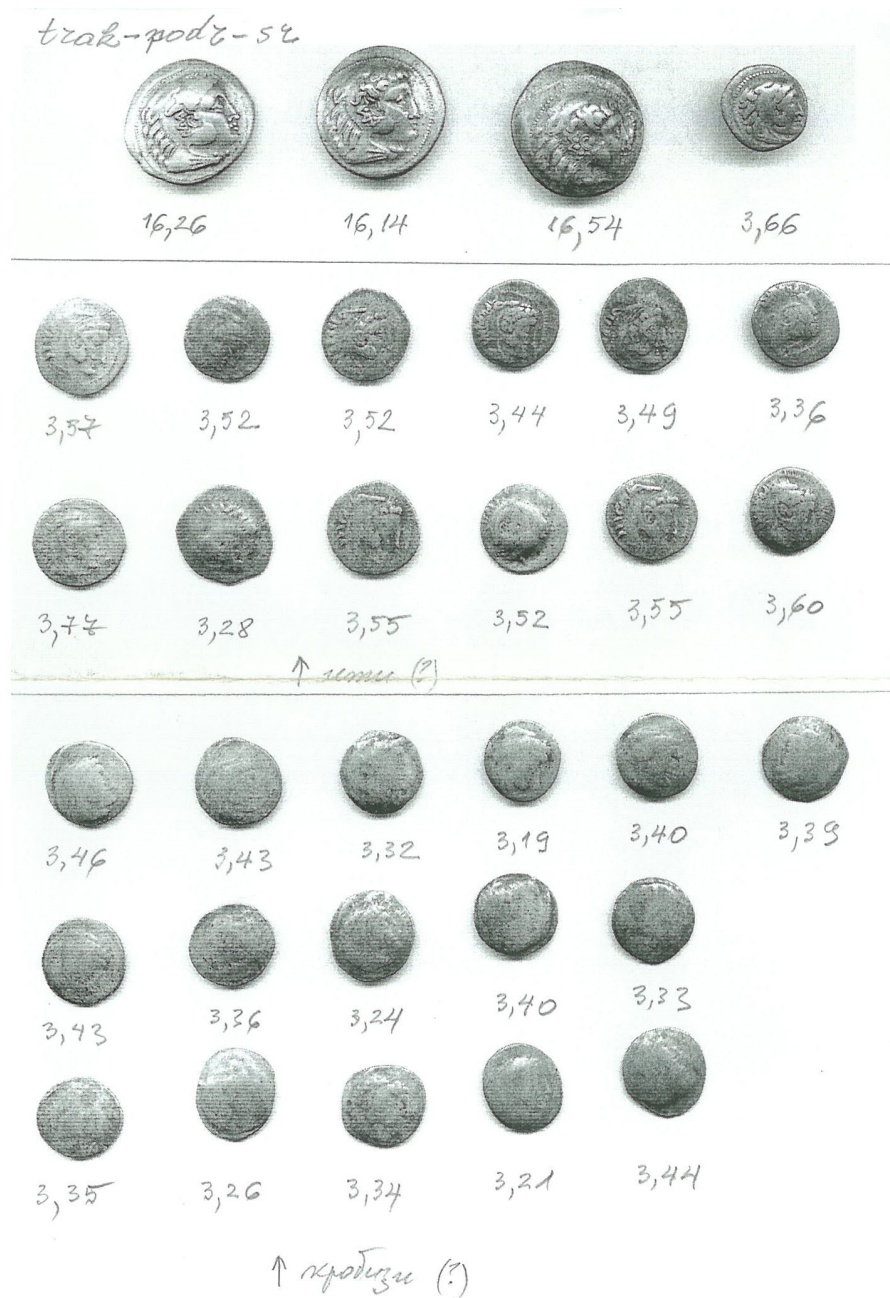
NAIM-BAS Sofia / RHM Ruse,
ramonearhaeology@abv.bg
ORCID: 0009-0008-9516-7300

Abstract: The article presents part of a hoard of silver imitations of tetradrachms and drachms, discovered somewhere in the lands of present-day northern Bulgaria. 32 coins have been preserved, of which 3 are imitations of tetradrachms of Philip III Arrhidaeus. The rest are drachms, which can be divided into two groups. The first group consists of 13 imitations of drachms of Philip III Arrhidaeus, of a widespread and well-known type. The second group is represented by 16 coins that are not known in the specialized literature. Only the image on the obverse has been preserved – a barely recognisable head of Heracles right, wearing lion skin headdress. The image on the reverse is very worn, appearing as an oval bump. Similar coins, but with an illegible obverse, are known from several hoards from the territories of present-day Bulgaria and Romania. The article offers a relative chronology of the known imitations of drachms. It is based on imitations discovered during archaeological excavations, as well as their discovery in mixed hoards, along with other types of Hellenistic coins. The aim of present article is only to put in scientific circulation the available information for this important dispersed coin hoard.

Keywords: Local coinage, Coin hoards, Imitations of drachms, Philip III Arrhidaeus.

Преди повече от 20 години, на сбирка на нумизматично дружество, е показана част от находка, съдържаща имитации на сребърни тетрадрахми и драхми, Александров тип. Местонамирането ѝ е неясно, най-общо в земите на днешна северна България. Неясни остават както контекстът на откриване, така и първоначалният ѝ обем. Документирани са наличните 32 монети¹ (Фиг. 1–2).

Фиг. 1. Аверси на имитации на тетрадрахми на Филип III Аридей (3), имитации на драхми на Филип III Аридей, група 1 (13), имитации на драхми на Филип III Аридей, група 2 (16) (Сканирано изображение: С. Топалов).

¹ Като част от начина на документация на находката навремето, монетите са били сканирани и са измерени теглата им. Днес е запазена само разпечатка на два листа (формат А4) от сканираните монети. Това е и причината за недоброто качество на илюстративния материал към разглежданата тук находка. Стотици колективни монетни находки, открити случайно на територията на България са изгубени, без каквато и да било документация. За една част от тях основна информация ни дават Н. Мушмов, Т. Герасимов и Й. Юркова във водените бюлетени за новооткритите монетни находки. След средата на 80те години на XX век няма никаква информация за новооткритите такива. По тази причина смятаме, че въпреки недоброто качество на снимковия материал, е важно публикуването на наличната информация за разпръснатата колективна монетна находка.

Фиг. 2. Реверси на имитации на тетрадрахми на Филип III Аридей (3), имитации на драхми на Филип III Аридей, група 1 (13), имитации на драхми на Филип III Аридей, група 2 (16) (Сканирано изображение: С. Топалов).

Монети от находката

Първите три от тях са тетрадрахми с тегла в рамките на 16,14-16,56 g² (Фиг. 1–2). На аверсите им е представена главата на Херакъл с шлем от лъвска кожа надясно, а на реверса – Зевс с орел и скиптър, седнал на трон наляво. И при трите има останки от зрънчест кръг около изображението. Монетите имат леко скифатна форма – изпъкнала при аверса и вдлъбната при реверса. Изображението на аверса е с висок релеф и добре запазени детайли, докато това на реверса е от по-изхабени печати, със слабо видими детайли – монограми и имитации на букви. Последните са достатъчни, за да се установи, че монетите са имитации на тетрадрахмите на Филип III Аридей³ (Preda 1973, 328–343; Ди-

² Те следват атическият стандарт за тетрадрахми – 17,20 г. В някои от публикуваните находки с имитации на Филип III Аридей, той е редуциран до под 13 г. Отделни монети са с тегло под 11 г, например в находката от с. Оптъшан, Румъния (Petolescu 1980, 12–20).

³ Имитациите на Филип III Аридей са известни още от началото на XX век, когато е публикувана книгата на М. Десефи „Barbár Pénzei“ (1910 г.). Те са включени във всички каталози, разглеждащи имитативното монетосечение от елинистическата епоха (виж Прокопов 2019, 410–412). Обща слабост на всичките тези трудове е непознаването или частичната информация за материалите от българските земи, където основно се откриват имитациите на Филип III Аридей. Най-добре

митров 2013, 723). Подобни монети се откриват главно в земите на днешна централна и СИ България и са известни отдавна в научните среди (Pink 1939, XXVIII, 583; Allen 1987, Pl. 11, 193; Lucanc 1996, Pl. 7, 4; Kostial 1997, 156, № 907-909; Dembski 1998, Tafel 95, 1466-1471; Tafel 96, 1472-1476). Паралел са публикуваните екземпляри от фонда на РИМ-Ловеч и от находката от с. Оптъшан, Румъния (CCCHBulg. Vol I, 19, № 46-51; Petolescu 1980, Pl. 1, Fig. 1-3). Двадесетина подобни монети има и в непубликуваната находка от с. Беяново, Русенско (Върбанов, Маринов 2024, 280, бел. 5).

Останалите 29 монети са имитации на драхми, които могат да се поставят в рамките на две ясно разграничими групи (**Фиг. 1-2**). Първата е от тринадесет монети с тегла в рамките на 3,28-3,77 г⁴ (средно 3,52 г). Те са със слабо конкавна форма, като аверса е на изпъкналата страна. Там е изобразена главата на Херакъл с шлем от лъвска кожа надясно, като само при три от монетите главата на Херакъл е по-слабо видима. На реверса е представен Зевс с орел и скиптър, седнал на трон наляво. При осем има останки от надпис зад фигурата, при 7 – останки от монограм⁵ под орела и при шест – монограм Δ или Λ под трона. Само при една от монетите фигурата на Зевс е едва различима. Тези имитации са широко разпространени и известни отдавна (Pink 1939, XXIX, 591; Kostial 1997, 161, № 936-938). В музея в Стара Загора се съхранява част от находка, съдържаща такива монети (CCCHBulg. VIII, № 2103-2108).

По-интересна е втората група от 16 монети с тегла в рамките на 3,19-3,46 г (средно 3,34 г). Те са със слабо конкавна форма, като аверсът е изпъкналата страна (**Фиг. 1-2**). Там е представена слабо различима глава на Херакъл с лъвска кожа, без детайли. При пет от монетите тя е като овална изпъкналост (или са видими само контурите ѝ). На реверса има неясно изображение, което при повечето екземпляри е с релефна, неправилна линия в средата (**Фиг. 1-2**). Тази група не е била обособена до момента и липсва в съществуващите каталози на имитативните монетосечения.

Находки на имитации на драхми от втора група

Подобни монети са известни от две публикувани находки от територията на днешна Румъния. Първата е открита в околностите на с. Оптъшан, окръг Олт, и се състои от 94 сребърни монети, от които 83 са имитации на тетрадрахми на Филип III Аридей, а 11 са имитации на драхми. Те са с размери в рамките на 16-19 мм и тегла 2,79-3,05 г (средно 2,93 г). Едната от драхмите е имитация на Филип III Аридей, докато останалите са подобни на разискваните тук.⁶ Според авторката те също са имитации на драхмите на Филип III Аридей, с датировка II в. пр. Хр. (Petolescu 1980, 11-32).

Втората находка е от с. Урсейу, окръг Дъмбовица. Тя съдържа 428 монети, от които 353 от тях са тип Адънката-Манастиря (или Sattelkopfpferd), 41 са имитации на тетрадрахмите на Филип III Аридей, 33 са имитации на драхми⁷ и една е келтска. Драхмите са с размери в рамките на 17-19 мм и тегла 2,70-3,85 г (средно 3,25 г). Според Константин Преда драхмите са от нов монетен тип, аверсът им е на вдлъбнатата страна и представлява глава, а датировката е в рамките на 150-120 г. пр. Хр. (Preda, Drob 1984, 37-52).

Съвсем наскоро бе публикувана част от находка от с. Висока поляна, Шуменско, която съдържа 8 имитации на тетрадрахми на Филип III Аридей и 15 имитации на драхми, от втората разглеждана тук група (**Фиг. 3, 7-21**). Те са с диаметър в рамките на 16,3-18,5 мм и тегло 2,42-3,43 г (средно 2,99 г). Предполага се, че това са имитации на драхми на Филип III Аридей, направени със силно изхабени печати, с датировка в рамките на 170-

запознат със ситуацията на Балканите към края на XX век е К. Преда (Preda 1973, 328-343; Preda 1998, 212-219).

⁴ И двете групи следват стандарта на драхмите на Александър III, редуциран с около 1 г.

⁵ Представлява два срещуположни триъгълника, според някои изследователи – лабрис (Топалов 2001, 126).

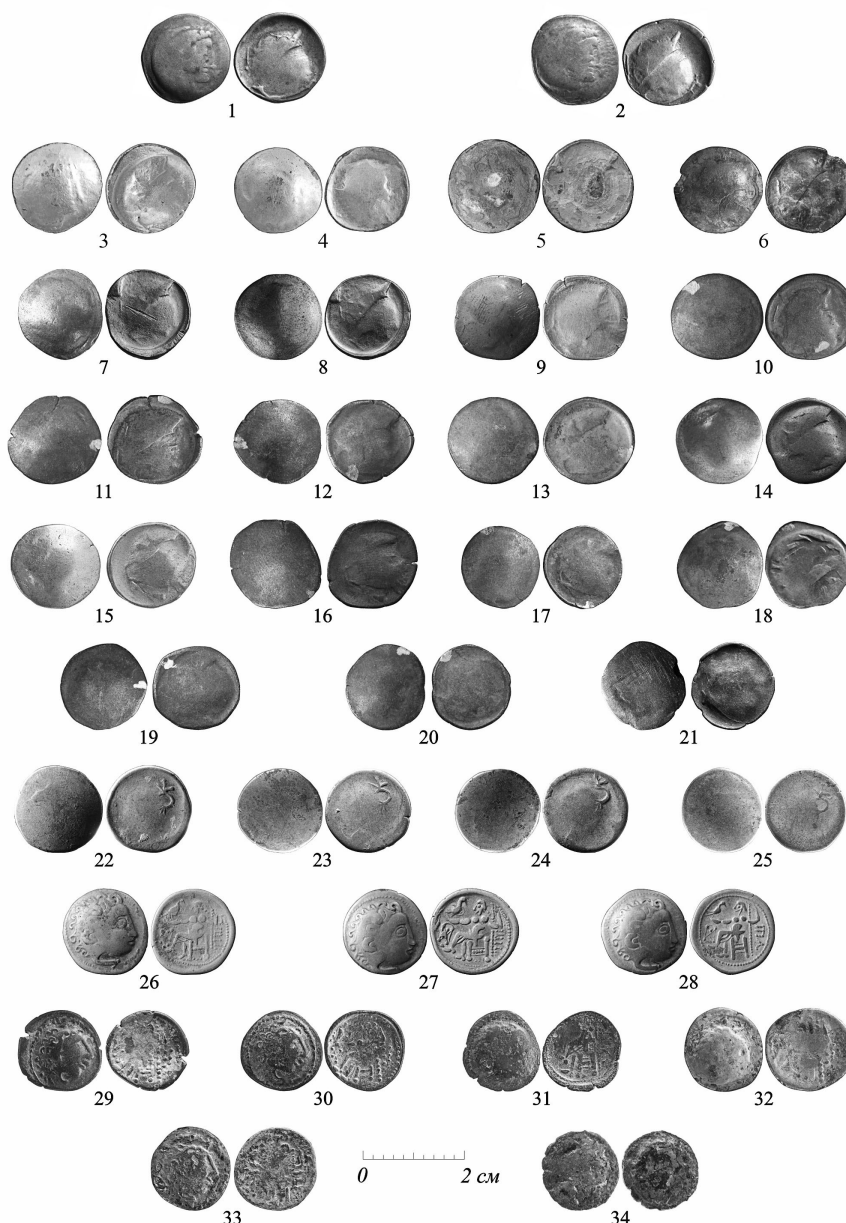
⁶ Илюстрирани са само три от тях (Petolescu 1980, Pl. IX, 83-85).

⁷ Илюстрирани са само седем от тях (Preda, Drob 1984, Pl. VI, 7-13).

130/120 г. пр. Хр. (Жекова, Върбанов 2024, 95–104).

Две подобни драхми са част от непубликуваната находка от Пордим, Плевенско, открити заедно с 36 имитации на тетрадрахмите на Филип III Аридей⁸ (Фиг. 3, 3–4). Две имитации са открити и по време на археологически проучвания на Царевец (Фиг. 3, 5–6).

Тук за първи път се публикуват и две подобни монети, от колекцията на Ставри Топалов (Фиг. 3, 1–2).

Фиг. 3. Имитации на драхми на Филип III Аридей, група 2 (1-21): 1-2. Колекция Ставри Топалов (фото Улрике Петер, Владимир Столба); 3-4. Находка Пордим, Плевенско (фото Мирослава Доткова), 5-6. Разкопки Царевец (фото Михаела Томанова), 7-21. Находка с. Висока поляна, Шуменско (фото Върбин Върбанов). Други имитации на драхми на Филип III Аридей: 22-25. Находка с. Градище, Габровско (фото Върбин Върбанов), 26-28. Находка квартал Средна кула, Русе (фото Мирослав Денчев), 29-34. Разкопки Русе (фото ОМИ студио).

⁸ Съхранява се в НАИМ-София, под инв. № ССVII. Благодарим на Мирослава Доткова за предоставените снимки на монетите от находката.

Аверс: глава на Херакъл с шлем от лъвска кожа надясно, без детайли.

Реверс: неясна овална изпъкналост с релефна линия в средата и две тънки линии в краищата.

тегло 3,36 г, диаметър 17-18 мм

Аверс: също като горното

Реверс: също като горното

тегло 3,47 г, диаметър 17-18 мм

При тях личи ясно главата на Херакъл, както при монетите от разглежданата тук находка. Изображението на реверса остава неясно.⁹

Тук трябва да се споменат и един подобен на разглежданите имитации на драхми тип, откриван само в земите на днешните Ловешка, Габровска и Великотърновска област. Аверсът на монетите е леко изпъкнал, гладък, докато на реверса има извита линия, с по четири израстъка в двата края (Герасимов 1969, 20–21; Христов 2007, 105–107; Топалов 2001, 123). Една находка от 582 такива драхми се пази в музея в Севлиево (**Фиг. 3, 22–25**). Теглата на монетите в нея са в рамките на 2,57–3,80 г. (средно 3,05 г.). Във фонда на музея във Велико Търново се съхранява още една такава монета.¹⁰

Дискусия

От първостепенна важност за датировката на разглежданите имитации от втора група е откриването им по време на археологически разкопки. Както бе казано по-горе, две такива драхми са открити по време на разкопките на Царевец. Предложената датировка, съобразно останалите археологически находки и стратиграфия, е около средата на II в. пр. Хр. Вероятно такава монета е открита и при разкопките на Ряховец. Предложената датировка за монетния комплекс там е в рамките на втората половина на II век пр. Хр.¹¹ (Томанова, Върбанов, под печат). Най-често откриваните имитации на драхми по време на археологически проучвания в Румъния са от тип 3 и 4 по Константин Преда (Preda 2009, 173–193). Този тип се открива най-често и при разкопките на елинистическото ниво под Сексагента Приста¹² (**Фиг. 3, 29–34**). В две от проучените ями там монетите са открити с имитация на денар-фуре на Август и бронзова монета на Реметалк (Върбанов, под печат). По време на археологически разкопки на надгробна могила в землището на с. Братя Даскалови, Старозагорско, в контекст от I век пр. Хр., са открити и драхми, тип Pink 1939, XXVIII, 577¹³ (Прокопов 2019, 410–419).

⁹ Вероятно е резултат на деформирана матрица или печат, първоначално изобразяващ Зевс Аетофорос.

¹⁰ Инв. № 3586. Сведението дължим на Михаела Томанова (РИМ–Велико Търново), за което ѝ благодарим.

¹¹ При разкопките на Царевец са открити 22 монети от елинистическата епоха, в хронологическите рамки от края на IV до II век пр. Хр. Най-многобройни са бронзовите имитации на Одесос. Те също не са добре датирани, но се откриват в археологически контекст с републикански денари от средата на I век пр. Хр. – в обекта при Провадия-Солницата (Каталог към изложба „Повелителите на солта: Провадия-солницата 5600-4350 г. пр. Хр.“ 2024, 188–199). Втори важен хронологически репер са откритите вносни амфорни печати, поместени в рамките на първата половина на II век пр. Хр. (Madzharov 2022, 221–229). Обектът от елинистическата епоха при Ряховец се датира (на този етап на проучване) във втората половина на II в. пр. Хр. (Върбанов, Петракиев, Иванова 2024, 301–326).

¹² През 2024 г. такава монета е открита при спасителни разкопки на Калето в гр. Свищов, с монета тип Инотещи-Ръкоасъ. Благодарим на Марин Маринов – ръководителя на проучванията, за информацията.

¹³ Находка от пет такива монети е открита през 2024 г., по време на археологическото проучване на светилище от римската епоха на връх Аламура край с. Ракитница, Старозагорско. Една от

Вторият фактор за датировката на имитациите на драхми е намирането им в колективни находки, заедно с други видове елинистически монети. От територията на България и Румъния са известни около 60 колективни находки, съдържащи имитации на сребърни монети Александров тип, главно на емисиите на Филип III Аридей. Около 23% от тях съдържат монети от два номинала – тетрадрахми и драхми, а 15% са само от драхми. Около 30% съдържат и други типове елинистически монети (Paunov 2021, 754–757; Върбанов, Маринов 2024, 295–302). На този етап на проучване е установено, че имитации на драхми от типовете на разглежданата находка се срещат главно с имитации на тетрадрахми на Филип III Аридей.

Смесената находка от кв. Средна кула в Русе съдържа имитации на тетрадрахми и драхми на Филип III Аридей, както и монети тип Адънката-Манастиря (или Sattelkopfpferd). На аверса на трите имитации на драхми, кожата на лъва върху главата на Херакъл е представена като къдрава коса (Фиг. 3, 26–28). Този тип монети предхожда типове 3 и 4 по Преда. Последните са единствените имитации на драхми, срещащи се в находки заедно с монети на Първа македонска област, монети от Тасоски тип, Месамбрия и тип Въртежу-Букурещ (Върбанов, Маринов 2024, 295–302).

Ареал на разпространение на имитациите на драхми Александров тип и датировка

Все още датировката на имитациите на монетите на Александър III – Филип III Аридей не е установена със сигурност (Preda 1973, 327–343; Топалов 2001, 103–130; Драганов 2001, 37–41; Paunov 2021, 185–189; Прокопов 2021, 207–230; Върбанов, Маринов 2024, 276–305 и цит. лит.). На този етап на проучване е видно, че различните групи имитации на драхми имат различен ареал на разпространение и съответно датировка.

Най-ранни са имитациите на драхми на Александров тип, близки до оригиналните или първа група по Преда (Preda 1973, 331). Те се срещат в цялата територия на днешна България – както на юг, така и на север от Стара планина. Тяхната относителна датировка е през III в. пр. Хр. Следват имитациите от втора група по Преда (главно на Филип III Аридей), изображенията на които са по-схематизирани (първа група от разглежданата тук находка). Те също се срещат в широк ареал, а датировката им може да се постави най-общо във втората половина на III – първата половина на II в. пр. Хр. Вероятно най-силно схематизирани и варваризирани монети са с по-късна датировка. Изтритите имитации на драхми (втора група от разглежданата тук находка) е разпространена главно на север от Балкана (централна и СИ България) и е с относителна датировка около средата на II в. пр. Хр. Производни на последните са имитациите с допълнителен символ на реверса (Фиг. 3, 22–25), разпространени само в централния Предбалкан. Те също са с относителна датировка около или малко след средата на II в. пр. Хр. Имитациите на драхми от трета и четвърта групи по Преда са разпространени между Стара планина и Карпатите и се датират в последните десетилетия на II в. пр. Хр. – първите на I в. пр. Хр. В циркулация са до началото на I век. Последни по хронология са имитациите тип Pink 1939, XXVIII, 577, които до момента се откриват предимно на юг от Стара планина и могат да се поставят хронологически най-общо в I в. пр. Хр. Откривани са в находки с драхми от трета и четвърта група по Преда (Talmatçı 2023, 272, fig. 17).

Датировка на монетите от представената тук находката може да се постави около средата на II в. пр. Хр., но укриването ѝ и оставането ѝ в земята вероятно се случва по-късно.

Библиография

Allen, D. 1987. Catalogue of the Celtic coins in the British museum, 1. Silver coins of Eastern Celts and Balkan Peoples. London.

- Dembski, G. 1998. Münzen der Kelten. Wien.
- Kostial, M. 1997. Kelten im Osten. Gold und Silber der Kelten in Mittel-und Osteuropa. Sammlung Lanz, Munich.
- Madzharov, K. 2022. Trading Post at Ruse? The Evidence of Amphora Stamps. – In: Ancient Thrace: Myth and Reality. Proceedings of the Thirteenth International Congress of Thracology, Kazanlak, September 3–7, 2017. Vol. 1. Sofia, 2022, 221–229.
- CCCHBulg. I = Prokopov, I., Gushterakliev, R., Dzanev, G. 2007. Numismatic collection of the Historical museum Lovech (anc. Melita) and Numismatic collection of the Historical museum Razgrad (anc. Abritus) Sofia (Coin collections and coin hoards from Bulgaria / CCCHBulg. vol. I.).
- CCCHBulg. VIII = Minkova, M., Tzvetkova, J., Prokopov, I. 2019. Numismatic collection of the Regional museum of History Stara Zagora (ancient Augusta Traiana). Thracian, Macedonian, Greek and Roman republican coins from 6th to 1st century BC. (Coin collections and coin hoards from Bulgaria / CCCHBulg. vol. VIII.).
- Paunov, E. 2021. From Koine to Romanitas. The numismatic Evidence for Roman Expansion and Settlement in Moesia and Thrace (ca. 146 BC–AD 98/117). Volume I-II, Hamburg.
- Petolescu, C-M. 1980. Tezaurul de monede de tip Filip al III-lea Arrhidaios descoperit la Optășani, jud. Olt. Cercetări numismatice, III, 1, 1–32.
- Pink, K. 1939. Die Münzprägung der Ostkelten und ihrer Nachbarn. Wien.
- Preda, C. 1973. Monedele Geto-Dacilor. Biblioteca de arheologie XIX. Academiei Republicii Socialiste România, București.
- Preda, C. 1998. Istoria monedei în Dacia Preromană, București.
- Preda, C. 2010. Circulația monetară în așezările geto-dacice extracarpatice de tip dava. SCIV(A), 2008–2009, vol. 59-60, 173–182.
- Preda, C., Drob, V. 1984. Tezaurul monetar getic de la Urseiu (jud. Dâmbovița). Studii și cercetări de numismatică, VIII. 37–52.
- Talmačhi, G. 2023. Monede celtice si geto-dacice in contextul comunităților locale din NE Traciei (secolele III-I a Chr.).
- Върбанов, В. (под печат). Монети от периода V век пр. Хр. – началото на I век. В: Sexaginta Prista, том 2.
- Върбанов, В., Маринов, М. 2024. Още веднъж за находката от имитации на тетрадрахми на Филип III Аридей от Свищов. Известия на Регионален Исторически музей – Русе, XXVIII, 276–305.
- Върбанов, В., Петракиев, И., Иванова, М. 2024. Анепиграфни амфорни печати от проучването на крепостта „Ряховец“ при гр. Горна Оряховица, Великотърновско. De Amicitia. Studia in honorem professoris Ivani Todorov, 301–326.
- Димитров, К. 2013. Антични монети от района на Нова (Мизия), сечени преди основаването на римския военен лагер (V в. пр. Хр. – 41 г. сл. Хр.). Сборник в памет на академик Д. П. Димитров, София, 712–766.
- Драганов, Д. 2001. Монетите на Македонските царе. Част II: от Филип III Аридей до Персей. Ямбол.
- Жекова, Ж., Върбанов, В. 2024. Находка от монети, имитации на Филип III Аридей от с. Висока поляна, Шуменско. Известия на бургаския музей. В памет на проф. дин. Иван Карайотов, том IX, 95–104.
- Прокопов, И. 2019. Екзотични монети или непроучен извор за историята на Тракия през III-I в. пр. Хр. В: ΑΝΤΙΧΑΡΙΣΜΑΤΟΣ ΕΠΙΣΦΡΑΓΙΣΙΣ: Юбилеен сборник в чест на 70-годишнината на проф. д.и.н. Иван Йорданов (in honorem б), Шумен, 410–419.
- Прокопов, И. 2021. Монетни имитации в Тракия (анализ на монетните съкровища от пе-

риода III–I в. пр. Хр.). В: P. Delev, D. Boteva-Boyanova, L. Grozdanova (eds.) Back to the Sources. In Memory of the Editors of "Sources for the Ancient History and Geography of Thrace and Macedonia" on the Occasion of the 70th anniversary from the publication of the second extended version in 1949. Part 2. Archaeology and Numismatics. Sofia, Sofia University, 207–230.

Томанова, Върбанов, под печат. Предримски монети от археологическите проучвания във Велико Търново. Конференция в чест на 30 години от създаването на специалността „Археология“ във Великотърновския университет.

Топалов, С. 2001. Приноси към проучването монетосеченето и историята в земите на Източна Тракия от края на IV в. пр. н. е. до края на III в. пр. н. е. София.

Христов 2007. Светилища на траките в централен Хемус. Културно-историческо наследство на Троянския край, кн. 16. Велико Търново.